

تحلیل نظام خطمشی گذاری برای آموزش غیررسمی کارآفرینی در ایران

محمدحسین رحمتی^{۱*} - سیدمحمد مقیمی^۲ - سیدمهدی الوانی^۳

۱. دانشجوی دکتری مدیریت دولتی دانشگاه تهران - پردیس قم

۲. دانشیار دانشکده مدیریت دانشگاه تهران

۳. استاد دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۳/۴، تاریخ تصویب: ۱۳۸۹/۵/۱۰)

چکیده

در این مقاله ابتدا با اشاره به مبانی نظری، ابعاد تحقیق، الگوی تحلیلی استخراج شده است. همچنین با توجه به این که در این تحقیق از ۱۲۴ صاحب نظر در زمینه آموزش کارآفرینی (شامل اساتید، کارشناسان مراکز و دفاتر کارآفرینی دانشگاه‌ها و دستگاه‌های اجرایی که بالغ بر ۲۱ دستگاه می‌شود) با پرسش‌نامه نظرسنجی شده، روش تحقیق این پژوهش از نوع پیمایشی است. سوال‌های پرسش‌نامه در مورد انواع آموزش کارآفرینی، عناصر نظام آموزش، مراحل خطمشی گذاری و نهادهای خطمشی گذاری در قالب مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت و گزینه‌ی صفر (بدون اثرگذاری) طراحی شده است. برای ارزیابی پایایی پرسش‌نامه از شیوه‌ی آلفای کرونباخ (برابر ۹۴ درصد) و روایی این ابزار از روش نظرسنجی از خبرگان استفاده شد و پس از احصاء نظرات و گردآوری اطلاعات و با تکنیک‌های آماری مناسب به سوال‌های تحقیق پاسخ داده شد. در پایان نتایج و یافته‌های تحقیق به تفکیک نهادهای خطمشی گذار، عناصر خطمشی گذاری در وضعیت موجود، وضعیت مطلوب و فاصله وضع موجود و مطلوب بررسی و ارایه شده است. در یافته‌های تحقیق نیز مشخص شده است که کدام نهاد در چه مرحله‌ای از خطمشی گذاری و درباره‌ی چه عنصری باید نقش آفرینی کند.

واژه‌های کلیدی: خطمشی گذاری، نهاد خطمشی گذار، آموزش کارآفرینی، آموزش غیررسمی، ایران

مقدمه

جانسون و همکارانش^۱ (۲۰۰۶) معتقدند کارآفرینی یک مفهوم چند وجهی پیچیده است که امروزه توجه زیادی را به خود جلب کرده و بیش تر صاحب نظران توافق دارند که کارآفرینی و کارآفرینان سهم به سزایی در توسعه اقتصادی دارند (جانسون، ۲۰۰۶: ۴۱). از نظر ماتلی^۲ (۲۰۰۵) تردیدی وجود ندارد که کارآفرینی در شکل های مختلف نقش مهمی را در انقلاب صنعتی و تغییرهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مرتبط با آن داشته است. حتی اثر کارآفرینی بر فتودالیسم و ظهور کاپیتالیسم و روش کاری آن به تازگی مورد توجه تعدادی از مطالعه ها قرار گرفته است. برخی از اقتصاددانان در مورد نقش و جایگاه کارآفرینی در تفکر اقتصاد پیشرفته و اهمیت کارآفرینان در خلق مزیت های رقابتی در کشورها تجدید نظر کرده اند. به عنوان نتیجه بسیاری از اقتصاددانان کارآفرینی را به عنوان عامل چهارم تولید قرار دادند (ماتلی، ۲۰۰۵: ۶۶۸).

هی نونن و پویکی جوکی^۳ (۲۰۰۶) هم معتقدند کارآفرینی عامل حیاتی در زایش ایده های جدید، خلق شرکت ها و کسب و کارهای جدید و به طور کلی پرورش اقتصاد است. روش نوآورانه برای حل مساله، آمادگی بیش تر برای تغییر، اعتماد به نفس و خلاقیت که همه از ویژگی های مرتبط با کارآفرینی هستند، بستر مهمی را برای توسعه اقتصادی هر جامعه ای فراهم کرده است (هی نونن، ۲۰۰۶: ۸۱).

کوراتکو^۴ (۲۰۰۵) در مقاله ای با عنوان ظهور آموزش کارآفرینی بیان کرده که انقلاب کارآفرینی سراسر کره زمین را در بر گرفته و به طور غیر قابل انکاری بر دنیای کسب و کار را اثر گذاشته است. گواه این موضوع ظهور قدرت مند فعالیت کارآفرینی در ایالات متحده امریکا در طول ده سال اخیر بوده و این واقعیت را بیان می کند که کارآفرینی فرایند پویای چشم انداز، تغییر و خلق است. کارآفرینی نیازمند به کارگیری انرژی و شور برای خلق و

1. Johnson & et. al
2. Matlay
3. Heinonen & Poikkijoki
4. Kuratko

اجرای ایده‌ها و راه کارهای خلاق است (کوراتکو و دیگران، ۱۳۸۳:۵۷۷).

بیان مساله

کشورهای مختلف جهان، برای توسعه‌ی کارآفرینی اقدام‌های مختلفی انجام داده‌اند. به‌طور مثال در کشور هند برای تقویت کارآفرینی، سازمان ملی کارآفرینی و توسعه‌ی کسب و کارهای کوچک ایجاد شده است. هم‌چنین در سال ۱۹۷۷ در کشور مالزی وزارتخانه‌ای به نام وزارت توسعه‌ی کارآفرینی ایجاد شد. در کشورهای آسیایی نیز، افزون بر کمک‌های مالی، کمک‌های حقوقی، تامین و گسترش زمینه‌های قانونی پرداخته‌اند (GEM, 2004, p 207). خط‌مشی‌های توسعه‌ی کارآفرینی در جهان انواع متعددی دارد.

برخی از این خط‌مشی‌ها عبارتند از:

- ایجاد و توسعه‌ی دانش، نگرش، رفتار و فرهنگ کارآفرینانه در جامعه؛
- آموزش کارآفرینی؛
- معرفی الگوهای برتر کارآفرینی؛
- تدوین سند ملی توسعه و آموزش کارآفرینی؛
- ایجاد دانشکده‌های کارآفرینی؛
- تقویت آموزش عمومی کارآفرینی؛
- اصلاح قوانین و مقررات مالی و بانکی؛
- اصلاح قانون کار و تجارت و نظایر این‌ها؛
- توسعه‌ی بستر و شرایط کارآفرینی در جامعه؛
- ایجاد تغییر و تحول در نظام آموزش و پژوهش کارآفرینی؛
- تغییر شیوه‌های آموزش در دانشگاه‌ها از نظری به عملی (ون درولد، ۲۰۰۴: ۲۸).

یکی از عوامل اثرگذار در توسعه‌ی کارآفرینی، توجه خاص به تقویت نظام آموزشی است، امروزه تقریباً در تمام کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در همه‌ی پایه‌های تحصیلی، آموزش و ترویج کارآفرینی جایگاه ویژه‌ای دارد. از سوی دیگر این که نظام آموزش کارآفرینی به چه شکل عمل می‌کند تحت تاثیر تصمیم‌های کلانی است که توسط مراجع این حوزه‌ی تخصصی گرفته می‌شود. به‌عبارتی خط‌مشی‌های وضع شده

تعیین‌کننده‌ی مسیر این حرکت هستند. از جمله مشکلات و مسائلی که برخی از نظام‌های اجرایی کشور ایران با آن روبه‌رو هستند، نبودن یک نظام جامع خط‌مشی‌گذاری است. در مطالعه‌های اکتشافی به عمل آمده چنین نتیجه‌گیری شد که نظام آموزش کارآفرینی در ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده و دارای یک نظام منسجم خط‌مشی‌گذاری نیست و در وضعیت موجود مراجع اجرایی خط‌مشی‌ها دقیقاً مشخص نشده و اجرای خط‌مشی‌ها به شکل مطلوب انجام نمی‌شود و هم‌چنین مرجع و رویه‌ای برای نظارت بر حسن اجرای این خط‌مشی‌ها وجود ندارد.

با توجه به اثرگذاری و دامنه‌ی نفوذ این تصمیم‌های کلان، این مقاله برآن است تا ضمن بررسی و شناسایی وضعیت موجود خط‌مشی‌گذاری، آن را آسیب‌شناسی کرده و برای آن الگویی ارائه کند. یافته‌های این تحقیق پاسخ‌گوی این سوال‌ها خواهد بود که "در وضعیت مطلوب تنظیم و تدوین خط‌مشی‌های آموزش کارآفرینی باید از سوی چه مراجعی انجام شود؟ اجرای خط‌مشی‌ها توسط چه مراجعی انجام شده و ارزیابی خط‌مشی‌های اجرا شده چگونه انجام شود؟ در این تحقیق الگوی خط‌مشی‌گذاری برای آموزش غیررسمی کارآفرینی در کشور شناسایی و تبیین می‌شود.

ضرورت‌های بومی طراحی نظام خط‌مشی‌گذاری در حوزه‌ی آموزش کارآفرینی

۱. رشد و توسعه‌ی اقتصادی جوامع مرهون کارآفرینی و فعالیت‌های کارآفرینانه توسط شرکت‌های کارآفرین آن‌ها بوده و از این‌رو، لازمه‌ی دستیابی به توسعه و پیشرفت اقتصادی کشورها، آموزش کارآفرینی است. برای مثال مطالعه‌ها و بررسی‌های دیده‌بان جهانی کارآفرینی (GEM) نشان می‌دهد که بین نرخ فعالیت‌های کارآفرینانه و تولید خالص داخلی در برخی از کشورها هم‌بستگی وجود دارد. به عبارت دیگر افزایش فعالیت‌های کارآفرینانه همراه با افزایش تولید خالص ملی و در نتیجه افزایش درآمد ملی، رفاه و آسایش در جامعه است (زالی، ۱۳۸۶: ۵). آموزش کارآفرینی در ایران که اجرایی و عملی‌ترین راهبرد برون رفت از بن‌بست‌ها و مشکلات اقتصادی و اجتماعی کشور است، نیازمند خط‌مشی‌هایی مبتنی بر تجربه‌های کشورهای پیشرفته و جهان سوم از یک طرف و شرایط بومی کشور از طرف دیگر بوده و هدف اساسی این

طرح‌ارایه‌ی الگوی مطلوب خط‌مشی‌گذاری در آموزش کارآفرینی در ایران با توجه به شرایط بومی کشور است.

۲. در حال حاضر نظام فعلی آموزش کارآفرینی از سوی مشکلات عدیده‌ای تهدید می‌شود. از جمله این مشکلات می‌توان به برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت، موازی‌کاری و انسجام نداشتن در برنامه‌های آموزش کارآفرینی اشاره کرد. برای رفع این مشکلات نیاز به خط‌مشی‌گذاری علمی و صحیح بوده و لازمه‌ی دستیابی به این هدف مطالعه‌ی هدف‌مند و علمی نظام خط‌مشی‌گذاری در این حوزه است.

۳. ضرورت تحقیق از منظر مضامین سند چشم‌انداز: هم‌چنین در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله نظام در قسمت اهداف آرمانی (بند ۲ سند چشم‌انداز)، بند ۹، بند ۳۷ (سیاست‌های ملی)، بند ۳۷ (سند کلی)، دست‌یابی به اهدافی چون توسعه‌ی کارآفرینی، توسعه‌ی شرکت‌های دانش‌بنیاد (تاسیس ۲۰ هزار شرکت توسط کارآفرینان دانا محور تا پایان سند)، افزایش شبکه‌های تحقیقاتی با رویکرد اقتصادی و در نهایت افزایش شرکت‌های نوپا مستقر در پارک‌ها و مراکز رشد به آن اشاره شده است. دست‌یابی به چنین اهدافی جز با طراحی یک نظام خط‌مشی‌گذاری در حوزه‌ی آموزش کارآفرینی میسر نمی‌شود (طالبی، ۱۳۸۴: ۱۱).

۴. با توجه به رشد روزافزون دانش و فناوری، لازم است که جمهوری اسلامی ایران نیز بر نظام آموزش خود (به‌ویژه آموزش کارآفرینی) تمرکز خاص کند تا بتواند حداقل هم‌پای سایر کشورها از عرصه‌ی رقابت فناوری و نوآوری عقب نماند. این امر در سایه‌ی تدوین خط‌مشی‌های مناسب و مطلوب امکان‌پذیر است.

۵. در چند سال اخیر در قوانین بودجه‌ی دولت بخش قابل توجهی به آموزش کارآفرینی ذیل برنامه‌های وزارتخانه‌های مختلف از جمله وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، کار و تامین اجتماعی، آموزش و پرورش و ... تخصیص داده می‌شود. لازمه‌ی بهره‌برداری مطلوب و صحیح از بودجه‌ی عمومی در بخش آموزش کارآفرینی و پژوهش‌های علمی مرتبط، نظام خط‌مشی‌گذاری علمی است.

مروری بر مبانی نظری و پیشینه‌ی تحقیق

خط‌مشی‌گذاری

فرایند عقلایی خط‌مشی‌گذاری به صورت محض و بدون توجه به حوزه‌ای که خط‌مشی در آن تنظیم می‌شود شامل ۶ مرحله‌ی کلی است:

الف) شناخت مساله یا مشکل؛

ب) تنظیم و تدوین خط‌مشی؛

ج) قانونی کردن خط‌مشی؛

د) اجرای خط‌مشی؛

هـ) ارزیابی خط‌مشی؛

و) اختتام برنامه یا خط‌مشی (الوانی، ۱۳۸۵: ۱۳۷).

در عین وجود فرایند تفصیلی یادشده، به‌زعم برخی صاحب‌نظران این فرایند در ۳ مرحله‌ی اصلی خلاصه می‌شود که عبارتند از:

الف) تدوین خط‌مشی؛

ب) اجرای خط‌مشی؛

ج) ارزیابی خط‌مشی.

از این رو در الگوی مفهومی رویکرد ۳ مرحله‌ای آزمون می‌شود.

کارآفرینی

تیمونز^۱، کارآفرینی را توانایی خلق و ساخت چیزی ارزش‌مند از هیچ چیز می‌داند. این مفهوم یعنی شروع، انجام، دست‌یابی و ایجاد یک شرکت یا سازمان. به‌زعم پینکات^۲، نقش کارآفرین آن است که او با کمک واژه‌ی کارآفرین، نقش کارآفرینانه‌ی یک سازمان را از سازمان‌های بیرون جدا می‌کند. از سوی دیگر استیونسون، کارآفرینی را فرایند خلق ارزش، همراه با منابعی منحصر به فرد برای بهره‌برداری از یک فرصت می‌داند (کوکران، ۱۹۹۸: ۱۷-۱۵).

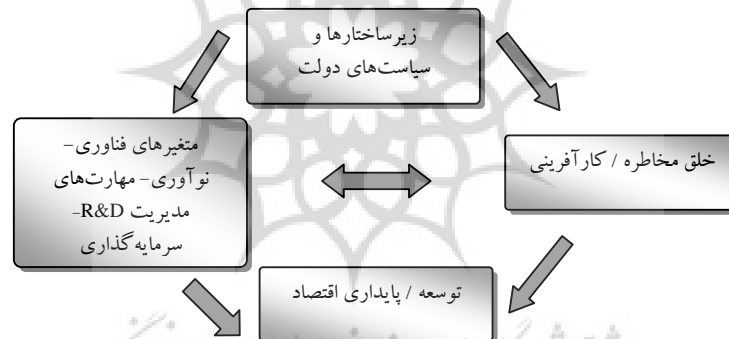
1- Timmons

2- Pinchot

نقش دولت‌ها در توسعه‌ی کارآفرینی

یافته‌ها، گزارش‌ها و آمارها نشان می‌دهند که میان رشد اقتصادی، سیاست‌های دولت، زیرساخت‌ها، فناوری و کارآفرینی هم‌بستگی مثبت وجود دارد. سیاست‌های دولت سبب تحریک محرک‌ها و زیرساخت‌ها حمایتی شده و فعالیت‌های کارآفرینانه و شرکت‌های فناوری را تحریک می‌کند. شرکت‌های کارآفرینانه و فناور (با افزایش بهره‌وری) نیز باعث پیشرفت استخدام و ثروت می‌شوند. بنابراین، دانش و کارآفرینی دو عامل مهم تولید هستند که باید برای رقابت در صحنه‌ی جهانی و اثرگذار بودن در آن برانگیخته شوند. در حقیقت دولت‌ها به روش‌های زیر می‌توانند در توسعه‌ی کارآفرینی نقش داشته باشند:

۱. خلق و تقویت روحیه کارآفرینی؛
۲. تامین زیرساخت‌های فناورانه و نوآوری؛
۳. توسعه‌ی زیرساخت‌ها و سیاست‌های دولتی؛
۴. رشد اقتصادی (ILO, 2005, pp. 4-6).

نمودار ۱. روابط میان فناوری، زیرساخت‌ها، کارآفرینی، دولت و رشد اقتصادی

(منبع: ILO, 2005, p5)

نقش دولت ایران در آموزش کارآفرینی

مباحث مربوط به کارآفرینی به‌ویژه کارآفرینی دانشی، عمر چندانی ندارند. در کشور ما، با عنایتی که برنامه‌ی سوم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به موضوع

کارآفرینی داشته، طرح توسعه‌ی کارآفرینی در دانشگاه‌های کشور (کاراد) تصویب شده که منجر به فعالیت‌هایی در سطح برخی از دانشگاه‌های کشور شده است. اگر چه آموزش به تنهایی زمینه‌ساز توسعه‌ی کارآفرینی و ایجاد کسب و کار اثرگذار نیست اما به‌عنوان جزیی از یک نظام توسعه بسیار اهمیت دارد (طالبی، ۱۳۸۴: ۸). هم‌چنین بررسی‌های انجام شده در ایالات متحده، اروپا و کشورهای جنوب شرقی آسیا نشان می‌دهد که اگر آموزش‌های کارآفرینی در کنار سایر اقدام‌های ترغیب‌کننده و تسهیل‌کننده قرار گیرند، اثربخشی قابل توجهی خواهند داشت (جهانپان، ۱۳۸۶: ۳۲).

به‌طور کلی دولت می‌تواند برای آموزش کارآفرینان و صاحبان کسب و کارهای کوچک با فراهم کردن امکانات لازم، با استفاده از منابع گوناگونی به این مهم دست یابد:

الف: سازمان‌های غیردولتی (NGOs)؛

ب: موسسات آموزشی دولتی و دانشگاه‌ها؛

ج: سازمان‌های محلی (حکومت‌های محلی)؛

د: مؤسسه‌های آموزشی خصوصی؛

ه: اتاق‌های بازرگانی و تجاری؛

و: موسسه‌های توسعه‌ی مدیریت؛

ز: انجمن‌های بازرگانی؛

ح: سازمان‌های مشاوره‌ای؛

ط: موسسه‌های آموزشی خودگردان در زمینه‌ی کسب و کارهای کوچک (مقیمی،

۱۳۸۱: ۲۰).

آیا آموزش کارآفرینی مفید و اثرگذار است؟

رابرت رانستات^۱، استاد مدرسه علوم اقتصادی هاروارد آمریکا، در یکی از تالیف‌های خود به نام «آموزش و تربیت کارآفرینان نوپا» رابطه‌ی میان آموزش و موفقیت در امر

1. Robert Ronstadt

کارآفرینی را به تفصیل شرح داده و حتی در مورد این که چه دروسی باید به کارآفرینان نوپا آموزش داده شود مطالب زیادی آورده اما با وجود این تا به حال در مورد نحوه‌ی تدریس مواد آموزشی کارآفرینی تحقیق‌های کمی انجام شده است.

در گذشته، افسانه‌ای شایع بود که کارآفرینان دارای ویژگی ذاتی هستند و این ویژگی‌ها که همراه با آن‌ها متولد می‌شود شامل: ابتکار، روحیه‌ی تهاجمی، تحرک، تمایل در به کارگیری خطر، توان تحلیلی و مهارت در روابط انسانی است. بنابراین، فرض اساسی افسانه این بود که کارآفرینان با آموزش، پرورش نمی‌یابند. اما امروزه، کارآفرینی به‌عنوان یک رشته‌ی علمی شناسایی شده و فروپاشی این افسانه‌ی قدیمی را به‌دنبال داشته است. رشته‌ی علمی کارآفرینی همانند تمامی رشته‌های دیگر، دارای الگوها، فرایندها و فضایی است که باید دانش مربوط به آن‌ها کسب شود (Hodgetts & Kuratko, 2005, p. 30).

در هر صورت ساختار دوره آموزشی جدید، براساس نظر پایه‌گذاران آن، که معتقدند اتخاذ یک رویکرد جدید نتایج مثبت و سودمندی را در دوره‌های آموزش کارآفرینی به بار آورده و با الگوها و روش‌های قدیمی آموزش کلاس‌های سنتی تفاوت بنیادین دارد (پرهیزگار، ۱۳۸۳: ۵-۶).

کارآفرینان نه تنها می‌توانند از اشتباه‌های مربیان غیررسمی خود بیاموزند، بلکه با مطالعه و تربیت رسمی، مستعد یادگیری هستند. کتاب‌ها و دوره‌هایی در مورد شکل‌دهی کسب‌وکار جدید با سرعت زیاد در حال افزایش هستند. افزون بر کتاب‌ها و دوره‌ها، مجموعه‌ی جدیدی از برنامه‌های آموزشی برای پر کردن شکاف اطلاعاتی و دانشی برای کارآفرینانی طراحی شده که هم اکنون در حال پی‌گیری کسب‌وکارشان هستند.

برنامه‌های مبتنی بر آموزش بر مبنای این فرض عمل می‌کنند که اگر فقط ما وسایل مناسب و اثرگذار برای مرتبط کردن منابع برگرفته از دانشگاه‌ها، مدارس فنی و دانشکده‌ها را به جامعه‌ی کسب‌وکار جدید پیدا کنیم، آن وقت ما واقعا می‌توانیم ابتکارهای صنعتی را تقویت کنیم (McMullan & Graham & long, 1989: 500).

روند رشد کارآفرینی و اثرگذاری آموزش‌های کارآفرینی در اواخر دهه‌ی هشتاد میلادی و به‌دنبال آن توسعه‌ی آموزش‌های تخصصی کارآفرینی در دهه‌ی نود نشان

می‌دهد که آموزش‌های کارآفرینی نه تنها باعث رشد کمی کارآفرینان شد بلکه موجب تحول در نسل‌های کارآفرینی و ارتقای سطح مهارت‌های کارآفرینی به‌ویژه در طراحی راهبردهای کسب و کار و مدیریت بنگاه‌داری با توجه به تغییرهای سریع در حوزه‌ی اختیاری می‌شد (Henry, Hill & Leitch, 2005: 109).

اهداف آموزش کارآفرینی

- «گاروان» و «اوسینید» اهداف برنامه‌های آموزشی کارآفرینی را چنین بیان می‌کنند:
۱. شناسایی و آماده‌سازی کارآفرینان بالقوه برای شروع یا توسعه‌ی دانش و فناوری در کسب و کارهای مخاطره‌آمیز؛
 ۲. توان‌مندسازی مخاطبان برای تنظیم برنامه‌های کسب و کار؛
 ۳. تمرکز بر موضوع‌هایی که برای اجرای پروژه‌های کارآفرینانه هم‌چون تحقیق بازار و تحلیل رقبا، تامین مالی کسب و کار و موضوع‌های مالیاتی و قانونی، حیاتی هستند؛
 ۴. بهبود و توسعه‌ی رفتارهای مستقلانه، خطرپذیری و تقبل مسؤلیت‌ها؛
 ۵. توان‌مندسازی مخاطبان به گونه‌ای که در پایان دوره‌ی آموزشی بتوانند اقدام به تأسیس کسب و کار مخاطره‌آمیز دانش‌محور با فناوری سطح بالا کنند (Garavan & O'Connell, 1994: 15).

عناصر نظام آموزش کارآفرینی

در راستای بررسی و شناخت الگوی خط‌مشی‌گذاری در آموزش کارآفرینی باید تشریح شود که چه اجزا و عناصری در آموزش کارآفرینی مورد توجه و تأکید خط‌مشی‌گذاران است. در این راستا از رویکردی نظام‌مند برای بررسی اجزای این نظام استفاده شده که براساس این رویکرد، پنج دسته عنصر (درون‌دادها، فرایندها، محصول، برون‌داد و پیامد) به‌عنوان عناصر الگوی عناصر سازمانی (OEM) به‌شمار می‌روند و براساس آن‌ها می‌توان یک نظام آموزشی را تشریح و یا ارزیابی کرد. این عناصر در جدول شماره (۱) نشان داده شده است. در این الگو ارتباط میان آن‌چه سازمان‌ها به کار می‌برند، انجام می‌دهند یا تولید می‌کنند و نتایج به‌دست آمده از آن، نشان داده شده است (کافمن، ۱۳۷۴: ۳۸).

جدول ۱. پنج عنصر سازمانی در نظام آموزشی

پیامدها	برون‌دادها	محصول	فرایندها	درون‌دادها
خودکفایی و اعتماد به نفس، افراد مولد و اثرگذار که به خود و جامعه کمک می‌کنند، استقلال مالی	فارغ التحصیلان، آن‌هایی که برنامه‌ها را به پایان رسانده‌اند، شغل یافتگان، گواهی نامه‌های به‌دست آمده و غیره	دوره‌های به اتمام رسیده، آزمون‌های مهارت با موفقیت گذرانده شده، مهارت‌های به‌دست آمده، پیشرفت تحصیلی یادگیرنده، پیشرفت شغلی معلم، اتمام پایه‌های آموزشی.	وسایل آموزشی استفاده شده، روش‌ها و نحوه‌ی اجرا، برنامه‌های کارآموزی حین خدمت، روش‌های یاددهی-یادگیری، و نحوه‌ی مدیریت	منابع انسانی و آموزشی موجود، نیازها، آرمان‌ها، هدف‌ها، سیاست‌ها، آیین نامه‌ها، قوانین، بودجه، ارزش‌ها، ویژگی‌های اجتماعی و جوامع محلی، کیفیت زندگی موجود.

(منبع: کافمن، ۱۳۷۴: ۳۸)

در عین این‌که این رویکرد به شکل جامع به بررسی نظام آموزشی می‌پردازد اما براساس نظرسنجی از خبرگان در الگوی مفهومی این تحقیق عناصر ۶ گانه‌ای شناسایی، عملیاتی و اولویت‌بندی شده‌اند که در الگوی مفهومی به آن‌ها اشاره می‌شود.

تعریف عملیاتی متغیرها

خط‌مشی: تصمیم‌های اتخاذ شده توسط دولت‌ها که هدفی را تعریف و ابزاری را برای دست‌یابی به آن مشخص می‌کند (هاولت، ۱۳۸۰: ۹) و تصمیم‌ها و سیاست‌هایی که به‌وسیله‌ی مراجع مختلف بخش عمومی مانند مجلس، دولت و قوه‌ی قضاییه که نماینده‌ی حفظ منافع عمومی هستند، اتخاذ می‌شود (الوانی، ۱۳۸۵: ۳).

فرایند خط‌مشی‌گذاری: با توجه به تعریف یادشده و مبانی نظری ارایه شده، به‌طور کلی فرایند خط‌مشی‌گذاری در ۳ مرحله تدوین، اجرا و ارزیابی قابل تفکیک و دسته‌بندی است. در حقیقت پس از تشخیص مشکل عمومی و پیش‌بینی راه‌حل‌های ممکن و برآورد نتایج هر راه‌حل، می‌توان با مقایسه، بهترین راه را انتخاب و خط‌مشی مطلوب را ارایه کرده و آن را قانونی و رسمی کرد. اجرا و ارزیابی خط‌مشی: پس از آن‌که خط‌مشی جنبه‌ی قانونی و رسمی پیدا کرد باید اجرا و ارزیابی شود و نقاط قوت و ضعف آن در عمل نیز شناخته شود (الوانی، ۱۳۷۳: ۴۹).

آموزش کارآفرینی: براساس تعریف دکتر مقیمی، کارآفرینی بهره‌برداری از فرصت‌ها برای ایجاد تغییر بوده و کارآفرینی به معنای آغاز یک شرکت نوپا با مدیریت نوآورانه و مدیریت مخاطره‌پذیر است (مقیمی، ۱۳۸۵: ۴۲). بر این اساس منظور از آموزش مهارت‌های کسب و کار آموزش‌هایی (اعم از تخصصی و عمومی) است که برای سطوح مختلف جامعه ارایه می‌شود. براساس مطالعه‌های انجام شده در ایران دو دسته آموزش کارآفرینی ارایه می‌شود. دسته اول آموزش‌های غیررسمی که عبارت است از دوره‌های کوتاه‌مدت آموزش کارآفرینی که منتج به گواهینامه می‌شود و شامل دوره‌های عمومی آموزش مهارت‌های کسب و کار کارآفرینی (ارایه شده توسط موسسه‌ی کار و تامین اجتماعی و سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای)، دوره‌های کوتاه‌مدت و تخصصی آموزش کارآفرینی (مانند بازاریابی، تدوین طرح کسب و کار، برنامه‌ریزی مالی و ...)، آموزش توجیهی کارکنان دولت (دوره ۶ ساعته) و دوره تربیت مربی کارآفرینی است.

هم‌چنین دسته دوم که آموزش‌های رسمی کارآفرینی نامیده می‌شود عبارت است از دوره‌های آموزش کارآفرینی که دریافت مدرک رسمی از مراجع رسمی (مانند وزارت آموزش و پرورش و یا وزارت علوم)، منوط به گذراندن آن دوره‌ها است. مانند ارایه‌ی تک درس کارآفرینی در مقطع متوسطه، یا مقطع کاردانی و کارشناسی برخی رشته‌ها و یا تحصیل در رشته‌ی کارآفرینی در مراکز کارآفرینی و گروه‌ها و دانشکده‌های کارآفرینی. در این مقاله کانون توجه بر آموزش‌های غیررسمی کارآفرینی تمرکز دارد.

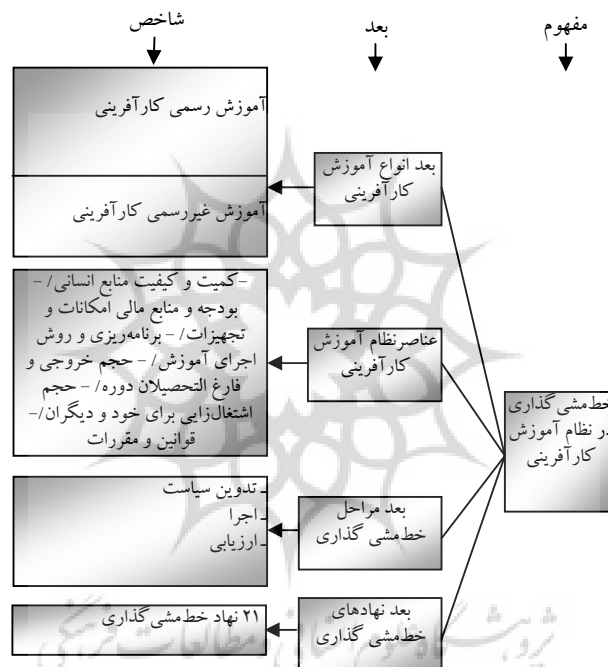
فرایند خط‌مشی‌گذاری برای آموزش کارآفرینی: با توجه به تعاریف یادشده، عبارت است از کلیه‌ی اقدام‌ها، برنامه‌ها و طرح‌هایی که در کشورهای جهان به‌منظور افزایش گرایش به کارآفرینی اجرا شده‌اند و شامل تدوین سیاست، اجرا و ارزیابی سیاست‌ها می‌شود.

طراحی الگوی مفهومی تحقیق

براساس مطالعه‌ها و بررسی‌های انجام شده در مطالعه‌های اکتشافی الگوها، الگوهای متعددی برای آموزش کارآفرینی به کار گرفته شده است. برای ترسیم چارچوب مفهومی این تحقیق باید ابعاد و شاخص‌های خط‌مشی‌گذاری در حوزه‌ی آموزش کارآفرینی

مشخص و در قالب الگوهای شماتیک ترسیم شود. برای ترسیم این الگو لازم است مطالعه‌ی اکتشافی انجام شود، از این رو چارچوب مفهومی با توسل به روش‌های زیر ترسیم شده است:

- مصاحبه با ۱۰ نفر از اساتید و خبرگان کارآفرینی؛
- مطالعه‌ی اسناد و مدارک که ضمن مطالعه‌ی متون مربوط به ادبیات خطمشی گذاری، مطالعه‌ی وسیعی در مورد سیاست‌های دولت درباره‌ی توسعه‌ی کارآفرینی در ایران و سایر کشورها (۲۰ کشور) و مراجع آموزش کارآفرینی در ایران انجام شد.

نمودار ۲. ابعاد، شاخص‌های الگوی مفهومی

به عنوان نتیجه‌ی این مطالعه‌ها می‌توان گفت که در طراحی الگوی خطمشی گذاری به عنوان یک مفهوم ابعاد، شاخص‌های متعددی مطرح هستند که در نمودار شماره (۲) خلاصه شده‌اند. در این الگوی مفهومی بعد اول نظام آموزشی، بعد دوم فرایند

خط‌مشی‌گذاری و بعد سوم را مراجع خط‌مشی‌گذاری تشکیل می‌دهند. موضوع، نقش و جایگاه هریک از مراجع در فرایند خط‌مشی‌گذاری مشخص شده است.

اهداف تحقیق

هدف اصلی تحقیق

- تحلیل نظام خط‌مشی‌گذاری در آموزش غیررسمی کارآفرینی در ایران.

اهداف فرعی

- مستندسازی و ترسیم وضعیت موجود خط‌مشی‌گذاری در نظام آموزش کارآفرینی در ایران.
- طراحی و تبیین الگوی مطلوب خط‌مشی‌گذاری در نظام آموزش کارآفرینی در ایران.
- ارایه‌ی راه‌حل و پیشنهادهای کاربردی در حوزه‌ی آموزش کارآفرینی در ایران.

سوال‌های تحقیق

۱. در وضعیت موجود نهادهای خط‌مشی‌گذار در حوزه‌ی آموزش غیررسمی کارآفرینی چه نهادهایی هستند و چه نقشی را در فرایند خط‌مشی‌گذاری ایفا می‌کنند؟
۲. در وضعیت مطلوب نهادهای خط‌مشی‌گذار در حوزه‌ی آموزش غیررسمی کارآفرینی چه نهادهایی هستند و چه نقشی را در فرایند خط‌مشی‌گذاری ایفا می‌کنند؟
۳. آیا وضع موجود با وضع مطلوب نهادهای خط‌مشی‌گذاری در آموزش کارآفرینی تفاوت دارد؟ میزان تفاوت در بخش‌های مختلف چگونه است؟

روش‌شناسی تحقیق

با در نظر گرفتن نوع و ماهیت سوال‌ها و روش‌های جمع‌آوری داده‌ها، این تحقیق از نوع کاربردی، از نظر هدف از نوع اکتشافی، از نظر زمان از نوع طولی (دوره‌ی برنامه‌ی چهارم توسعه) و از نظر شیوه‌ی جمع‌آوری داده‌ها ترکیبی از روش کمی و کیفی بوده و با توجه به این که از روش‌های متعدد برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده از ویژگی روش‌های متعدد

یا کثرت گرایی برخوردار است. برای سنجش الگوی تحقیق از روش انتخاب نخبگان یا خبرگان علمی^۱ استفاده شده و شاخص های آن نیز با پرسش نامه آزمون می شود. پرسش نامه نیز از سه بخش تشکیل شده است؛

بخش اول مربوط به اطلاعات جمعیت شناختی، بخش دوم شامل گزاره هایی که از الگوی تحلیلی تحقیق استخراج شده و بخش سوم، برای درج چالش ها و راه کارهای پیشنهادی از منظر خبرگان در قالب یک سوال باز طراحی شده است.

به منظور پاسخ گویی، پاسخ گویان باید نقش هر یک از نهادهای خطمشی گذار را در دو وضعیت موجود و مطلوب در مورد هر یک از عناصر شش گانه ی نظام آموزش کارآفرینی و در هر یک از مراحل خطمشی گذاری مشخص کنند. از این رو پاسخ گویان باید بین عدد صفر تا شش (صفر = نقشی ندارند و ۱ = نقش اندک تا ۵ = نقش زیاد) را انتخاب کنند.

روش های گردآوری اطلاعات

پس از مشخص شدن روش تحقیق براساس موضوع، بیان مساله، هدف و سوال های تحقیق، باید روش های گردآوری داده ها را تعیین کرد. برای هر روش تحقیق و راهبردهای ناشی از آن یک یا چند روش گردآوری داده مناسب است (ون در ولد، ۲۰۰۴). روش اصلی جمع آوری داده در این تحقیق مطالعه ی اسناد و مدارک و پرسش نامه بوده و از روش های اسنادی و آرشیوی نیز در تکمیل ادبیات تحقیق و در موارد لزوم استفاده شده است. اسناد و مدارک مرتبط عبارتند از:

۱. سند برنامه ی چهارم توسعه؛
۲. چشم انداز ۲۰ ساله نظام جمهوری اسلامی ایران؛
۳. ساختار و شرح وظایف وزارتخانه ها و دستگاه های مربوطه مانند وزارت کار و امور اجتماعی، موسسه ی کار تامین اجتماعی و ... برای شناسایی نهادهای اثرگذار بر امر خطمشی گذاری در آموزش کارآفرینی؛

1. Expert Choice

۴. صورت جلسه‌ها و مصوبه‌های دستگاه‌های اجرایی مرتبط با تحقیق که درباره‌ی آموزش کارآفرینی باشد.

اسناد و مدارک یادشده در درجه‌ی اول برای بررسی و شناسایی خط‌مشی‌های مرتبط و در درجه‌ی دوم برای شناسایی مراجع تعیین و اجرا و ارزیابی خط‌مشی‌ها مطالعه می‌شود تا اطلاعات لازم برای تدوین روش‌شناسی خط‌مشی‌گذاری در این حوزه گردآوری شود.

جامعه و نمونه‌ی آماری

با توجه به ویژگی خاص تحقیق، جامعه‌ی آماری عبارتند از: خبرگان و مطلعان امر خط‌مشی‌گذاری در نظام آموزش کارآفرینی که در برگیرنده‌ی مدیران و کارشناسان دارای مقطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری سازمان‌ها و نهادهای خط‌مشی‌گذار. در این نهادها که تعداد آن‌ها بالغ بر ۲۱ نهاد می‌شود در حدود ۱۸۸ نفر خبره به‌عنوان جامعه‌ی آماری شناسایی شدند.

با توجه به این که تعداد جامعه‌ی اعضای آماری محدود است، با هدف سرشماری از کل اعضا، در میان کلیه‌ی افراد پرسش‌نامه توزیع شد. اما به‌رغم پی‌گیری‌های متعدد در کل تعداد ۱۲۴ پرسش‌نامه گردآوری شد که این تعداد براساس جدول مورگان به‌عنوان نمونه کفایت می‌کند. بر این اساس کلیه‌ی تحلیل‌ها با استفاده از تکنیک‌های تحلیل آماری انجام شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

پس از گردآوری اطلاعات با مراجعه به اسناد و مدارک و با استفاده از تکنیک‌های تحلیل کیفی از جمله تکنیک تحلیل محتوا اطلاعات استخراج و با توجه به چارچوب نظری تحقیق دسته‌بندی می‌شود. اطلاعات به‌دست آمده از نظرسنجی خبرگان با استفاده از آزمون‌ها و نرم‌افزارهای مرتبط مانند spss و excel تجزیه و تحلیل شده و برای تحلیل داده‌های به‌دست آمده از پرسش‌نامه، از فنون آماری مانند آزمون دو جمله‌ای، آزمون تحلیل واریانس فریدمن، آزمون مقایسه‌ی میانگین استفاده شد.

روایی و پایایی ابزار گردآوری اطلاعات تحقیق

برای اطمینان از روایی در تدوین گزاره‌های پرسش‌نامه از افراد صاحب‌نظر و مطلع در موضوع مرتبط برای تنظیم و تکمیل نهایی بهره‌برداری شده است، به طوری که برای هر یک از شاخص‌ها سوال‌های یکسانی طرح شد. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از شیوه‌ی آلفای کرونباخ برابر ۹۴ درصد بود که بیان‌گر پایایی و اعتبار بالای آن است.

قلمرو تحقیق

از منظر قلمرو موضوعی، این تحقیق به تحلیل خطمشی گذاری در آموزش غیررسمی کارآفرینی می‌پردازد. افزون بر آن، در این تحقیق از حیث ابعاد، به انواع آموزش کارآفرینی، نهادهای خطمشی‌گذار، عناصر نظام آموزش کارآفرینی و مراحل خطمشی‌گذاری توجه شده است. از بعد قلمرو زمانی، این تحقیق که در طی دو سال، از خرداد ماه سال ۱۳۸۷ تا خرداد ۱۳۸۹ به بررسی موضوع خطمشی‌گذاری آموزش کارآفرینی در ایران پرداخته است، یک بازه زمانی ۵ ساله (برنامه‌ی چهارم توسعه) را بررسی می‌کند. هم‌چنین از حیث قلمرو مکانی، با توجه به موضوع تحقیق و متمرکز بودن خطمشی‌گذاران آموزش کارآفرینی ایران در تهران اطلاعات به‌طور عمده از ۲۱ نهاد مرتبط مستقر در پایتخت گردآوری شده است.

تجزیه و تحلیل توصیفی داده‌ها

در این بخش با استفاده از جدول‌ها و نمودارها به تحلیل توصیفی داده می‌پردازیم، لازم به یادآوری است که برای ترسیم جدول‌ها و نمودارها از نرم‌افزار SPSS و Excel استفاده کرده‌ایم.

بررسی ویژگی‌های جمعیتی پاسخ‌دهندگان

نهاد محل خدمت پاسخ‌دهندگان

همان‌گونه که در جدول شماره (۲) نشان داده شده است، ۱۲ نهاد مورد سوال قرار گرفته‌اند که مدیران و کارشناسان آنها تشکیل‌دهنده‌ی نمونه‌ی آماری تحقیق هستند. با توجه به اهمیت نهادهای خطمشی‌گذار صرفاً این ویژگی جمعیت‌شناختی در این جا ارایه

می‌شود. درباره‌ی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان جداول و نمودارهای دیگری براساس میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان، سابقه‌ی فعالیت و مطالعه در زمینه‌ی کارآفرینی پاسخ‌دهندگان، موقعیت شغلی پاسخ‌دهندگان و ... تنظیم شده است که در این جا به آن‌ها اشاره نمی‌شود.

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان برحسب نهاد

ردیف	عنوان نهاد	فراوانی	درصد
۱	بخش خصوصی	۱۴	۱۱/۲۹
۲	جهاد دانشگاهی	۹	۷/۲۶
۳	دانشکده‌ها و گروه‌های کارآفرینی	۱۱	۸/۸۷
۴	دفتر امور پارک‌ها و مراکز رشد وزارت علوم	۵	۴/۰۳
۵	سایر نهادها و دانشگاه‌ها	۲۱	۴۶/۹۱
۶	مجلس شورای اسلامی	۳	۲/۴۲
۷	معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی	۹	۷/۲۶
۸	موسسه کار و تامین اجتماعی	۱۴	۱۱/۲۹
۹	سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای	۱۱	۸/۸۷
۱۰	وزارت کار و امور اجتماعی	۱۵	۱۲/۱۰
۱۱	شهرداری‌ها	۴	۳/۲۳
۱۲	مراکز کارآفرینی دانشگاه‌ها	۸	۶/۴۵
	جمع	۱۲۴	۱۰۰

با توجه به اهداف و سوال‌های تحقیق در بخش تحلیل و نتیجه‌گیری باید روشن شود که از بین ۲۱ نهاد کدام نهادها و هر نهاد در چه مرحله‌ای و برای چه عنصری از عناصر نظام آموزش کارآفرینی ایفای نقش می‌کند. در ادامه تحلیل انجام شده ارایه می‌شود که ناظر بر انواع آموزش‌های غیر رسمی کارآفرینی بوده و شامل بررسی وضعیت موجود، وضعیت مطلوب و هم‌چنین بررسی فاصله‌ی بین وضع موجود و مطلوب از منظر خبرگان می‌شود.

بررسی وضعیت خط‌مشی‌گذاری در آموزش غیررسمی کارآفرینی

در پاسخ به سوال تحقیق مبنی بر این که «در وضعیت موجود و مطلوب نهاد‌های خط‌مشی‌گذار در حوزه‌ی آموزش غیررسمی کارآفرینی چه نهادهایی هستند؟»، با استفاده از آزمون‌های آماری نتایج زیر به دست آمده است.

نهاد‌های شناسایی شده در مرحله‌ی مطالعه‌های اکتشافی، در جریان خط‌مشی‌گذاری

برای آموزش کارآفرینی نقش داشته و اثرگذار هستند. نکته‌ی قابل توجه این که برخی از نهادها در مورد برخی از عناصر آموزش کارآفرینی یا مراحل خط‌مشی‌گذاری نقش کم‌تری دارند. برای بررسی وضعیت هریک از شاخص‌های «خط‌مشی‌گذاری در آموزش کارآفرینی» از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده کردیم.

الف) بررسی وضعیت موجود خط‌مشی‌گذاری در آموزش غیررسمی کارآفرینی

جدول ۳. نتایج آزمون t جهت تعیین وضعیت میانگین عناصر در وضع موجود

عنوان نهاد	مقدار آزمون برای تدوین سیاست			مقدار آزمون برای اجرا			مقدار آزمون برای ارزیابی		
	کیفیت و منابع انسانی	برنامه‌ریزی و روش اجرای آموزش	حجم اشتغال‌زایی برای خود و دیگران	کیفیت و منابع انسانی	برنامه‌ریزی و روش اجرای آموزش	حجم اشتغال‌زایی برای خود و دیگران	کیفیت و منابع انسانی	برنامه‌ریزی و روش اجرای آموزش	حجم اشتغال‌زایی برای خود و دیگران
معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی	۱/۹۰	۲/۱۰	۱/۹۰	۱/۹۰	۲/۱۰	۱/۹۰	۱/۹۰	۲/۱۰	۱/۹۰
مجلس شورای اسلامی	۲/۱۰	۲/۲۰	۱/۸۰	۱/۸۰	۲/۱۰	۱/۸۰	۱/۸۰	۲/۱۰	۱/۸۰
وزارت آموزش و پرورش	۲/۱۰	۱/۸۰	۱/۹۰	۱/۹۰	۱/۹۰	۱/۸۰	۱/۸۰	۱/۹۰	۱/۸۰
جهاد دانشگاهی	۲/۵۰	۲/۱۰	۲/۷۰	۲/۱۰	۲/۸۰	۲/۵۰	۲/۱۰	۲/۸۰	۲/۷۰
دانشکده‌ها و گروه‌های کارآفرینی	۲/۶۰	۲/۲۰	۲/۴۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۴۰	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۴۰
مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری	۲/۴۰	۲/۴۰	۲/۴۰	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۱۰
نمایندگان GEM در ایران	۱/۸۰	۱/۶۰	۱/۶۰	۱/۹۰	۱/۶۰	۱/۸۰	۱/۸۰	۱/۶۰	۱/۸۰
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	۲/۱۰	۱/۸۰	۲/۲۰	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۱۰
موسسه کار و تامین اجتماعی	۲/۵۰	۲/۴۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۴۰	۲/۶۰	۲/۱۰	۲/۴۰	۲/۵۰
وزارت کار و امور اجتماعی	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۱۰	۲/۳۰	۲/۱۰	۲/۳۰	۲/۱۰	۲/۳۰	۲/۱۰
مراکز کارآفرینی دانشگاه‌ها	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۱۰
موسسه‌های آموزش کارآفرینی	۲/۱۰	۲/۳۰	۲/۲۰	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۳۰	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۳۰
دفاتر توسعه کارآفرینی دستگاه‌های اجرایی	۲/۳۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۴۰	۲/۱۰	۲/۴۰	۲/۱۰	۲/۴۰	۲/۳۰
شهرداری‌ها	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۴۰	۲/۱۰	۲/۳۰	۲/۳۰	۲/۱۰	۲/۳۰	۲/۱۰
سایر موسسه‌های آموزش عالی	۱/۸۰	۱/۷۰	۲/۱۰	۱/۵۰	۱/۷۰	۱/۸۰	۱/۷۰	۱/۷۰	۱/۸۰
دفتر توسعه امور کارآفرینان وزارت کار	۲/۴۰	۲/۲۰	۲/۲۰	۲/۲۰	۲/۲۰	۲/۲۰	۲/۲۰	۲/۲۰	۲/۲۰
سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای	۲/۲۰	۲/۳۰	۲/۳۰	۲/۲۰	۲/۲۰	۲/۲۰	۲/۲۰	۲/۲۰	۲/۲۰
ستاد کارآفرینی و اشتغال شهر تهران	۲/۳۰	۲/۳۰	۲/۵۰	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۳۰
شورای عالی اشتغال	۱/۹۰	۱/۹۰	۱/۷۰	۲/۰۰	۱/۹۰	۱/۹۰	۱/۹۰	۱/۹۰	۱/۸۰
کارگروه اشتغال و سرمایه‌گذاری استان‌ها	۲/۲۰	۲/۱۰	۱/۸۰	۱/۶۰	۱/۷۰	۱/۸۰	۱/۷۰	۱/۷۰	۱/۸۰
وزارت کشور	۱/۶۰	۱/۶۰	۱/۷۰	۱/۶۰	۱/۷۰	۱/۶۰	۱/۷۰	۱/۶۰	۱/۵۰

در جدول شماره (۳) ۲۱ نهاد شناسایی از مطالب اکتشافی به بوته‌ی آزمون گذاشته شده و میانگین (امتیاز) آن‌ها در وضعیت موجود از نظر خبرگان محاسبه شده و با توجه به این که عدد شاخص، عدد ۳ است تقریباً هیچ یک از نهادها امتیاز لازم را کسب نکرده‌اند.

بدین معنا که در وضعیت موجود هیچ کدام از این نهادها در جایگاه واقعی خود قرار نگرفته و نقش خود را کم رنگ ایفا می کنند.

ب) بررسی وضعیت مطلوب خط مشی گذاری در آموزش غیررسمی کارآفرینی

جدول ۴. نتایج آزمون t جهت تعیین وضعیت میانگین عناصر در وضع مطلوب

عنوان نهاد	مقدار آزمون برای تدوین سیاست				مقدار آزمون برای اجرا				مقدار آزمون برای ارزیابی			
	کیفیت و منابع انسانی	مکانات و تجهیزات	برنامه ریزی و روش آموزش	فرایغ تحصیلات	کیفیت و منابع انسانی	مکانات و تجهیزات	برنامه ریزی و روش آموزش	فرایغ تحصیلات	کیفیت و منابع انسانی	مکانات و تجهیزات	برنامه ریزی و روش آموزش	فرایغ تحصیلات
معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی	۳/۹	۴/۱	۴/۰	۳/۹	۳/۸	۴/۰	۳/۹	۳/۸	۳/۷	۴/۰	۳/۸	۳/۹
مجلس شورای اسلامی	۳/۴۰	۴/۰۰	۳/۶۰	۳/۵۰	۳/۸۰	۴/۱۰	۳/۱۰	۳/۶۰	۳/۷۰	۳/۳۰	۳/۸۰	۳/۹۰
وزارت آموزش و پرورش	۳/۹	۳/۹۰	۴/۲۰	۴/۰۰	۳/۶۰	۳/۶۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۴/۱۰	۳/۷۰	۳/۶۰
جهاد دانشگاهی	۳/۹۰	۳/۵۰	۳/۷۰	۳/۶۰	۳/۵۰	۳/۳۰	۳/۹۰	۳/۶۰	۳/۸۰	۳/۶۰	۳/۷۰	۳/۳۰
دانشکده ها و گروه های کارآفرینی	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۸۰	۴/۷۰	۳/۸۰	۳/۵۰	۳/۸۰	۳/۵۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۹۰	۳/۷۰
مراکز رشد و پارک های علم و فناوری	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۴۰	۳/۶۰	۳/۵۰	۳/۸۰	۳/۶۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۳۰
نماینده GEM در ایران	۳/۵۰	۳/۶۰	۳/۶۰	۳/۲۰	۳/۳۰	۳/۶۰	۳/۶۰	۳/۵۰	۳/۲۰	۳/۶۰	۳/۸۰	۳/۵۰
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	۴/۰۰	۴/۰۰	۴/۰۰	۴/۰۰	۳/۸۰	۳/۷۰	۴/۰۰	۱/۴۰	۳/۹۰	۱/۴۰	۳/۹۰	۳/۹۰
موسسه کار و تامین اجتماعی	۴/۰۰	۴/۲۰	۱/۴۰	۴/۰۰	۳/۷۰	۳/۸۰	۴/۰۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۹۰
وزارت کار و امور اجتماعی	۴/۰۰	۴/۰۰	۳/۸۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۹۰	۳/۸۰	۳/۸۰	۳/۸۰
مراکز کارآفرینی دانشگاه ها	۳/۹۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۸۰	۳/۷۰	۳/۸۰	۳/۶۰	۳/۸۰	۳/۸۰	۳/۸۰	۳/۴۰
موسسه های آموزش کارآفرینی	۳/۶۰	۳/۴۰	۳/۶۰	۴/۷۰	۳/۵۰	۳/۵۰	۳/۸۰	۳/۶۰	۳/۸۰	۳/۴۰	۳/۷۰	۳/۳۰
دفاتر توسعه کارآفرینی دستگاه های اجرایی	۳/۵۰	۳/۶۰	۳/۶۰	۳/۵۰	۳/۵۰	۳/۴۰	۳/۵۰	۳/۶۰	۳/۵۰	۳/۴۰	۳/۵۰	۳/۵۰
شهرداری ها	۳/۵۰	۳/۵۰	۳/۶۰	۳/۵۰	۳/۷۰	۳/۶۰	۳/۵۰	۳/۶۰	۳/۶۰	۳/۶۰	۳/۶۰	۳/۶۰
سایر موسسه های آموزش عالی	۳/۶۰	۳/۵۰	۳/۳۰	۳/۵۰	۳/۶۰	۳/۳۰	۳/۶۰	۳/۶۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۳۰
دفتر توسعه امور کارآفرینان وزارت کار	۳/۷۰	۳/۸۰	۳/۸۰	۳/۹۰	۳/۸۰	۳/۷۰	۳/۸۰	۳/۸۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۸۰
سازمان آموزش فنی و حرفه ای	۴/۰۰	۴/۲۰	۴/۰۰	۴/۱۰	۴/۰۰	۴/۲۰	۳/۶۰	۴/۰۰	۴/۱۰	۴/۱۰	۴/۱۰	۴/۰۰
ستاد کارآفرینی و اشتغال شهر تهران	۳/۶۰	۳/۸۰	۳/۵۰	۳/۴۰	۳/۵۰	۳/۳۰	۳/۵۰	۳/۷۰	۳/۳۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۴۰
شورای عالی اشتغال	۳/۵۰	۳/۸۰	۳/۵۰	۴/۴۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۵۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۹۰	۳/۷۰
کارگروه اشتغال و سرمایه گذاری استان ها	۳/۷۰	۳/۸۰	۳/۷۰	۳/۶۰	۳/۹۰	۳/۴۰	۳/۴۰	۴/۰۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۷۰	۳/۷۰
وزارت کشور	۳/۱۰	۳/۳۰	۳/۶۰	۳/۱۰	۳/۵۰	۳/۳۰	۳/۳۰	۳/۵۰	۳/۲۰	۳/۲۰	۳/۲۰	۳/۷۰

پس از تعیین نهادهای خط مشی گذار، این سوال مطرح می شود که نقش آن ها (از نظر کمی) در وضعیت مطلوب چه قدر باید باشد. با استفاده از آزمون t و براساس داده های گردآوری شده از خبرگان این مقادیر محاسبه و در جدول شماره (۴) ارائه شده است. همان طور که ملاحظه می شود مقادیر بالاتر از شاخص (عدد ۳) بوده و این دال بر ضرورت حضور همه ی نهادها (۲۱ نهاد) در فرایند خط مشی گذاری است.

ج) بررسی فاصله موجود بین وضع موجود و مطلوب خط‌مشی‌گذاری در آموزش غیررسمی کارآفرینی

جدول ۵. نتایج آزمون t برای تعیین فاصله میان وضعیت موجود و مطلوب

عنوان نهاد	مقدار آزمون برای تدوین سیاست		مقدار آزمون برای اجرا		مقدار آزمون برای ارزیابی	
	تولید و منابع مالی، امکانات و تجهیزات	قوانین و مقررات	تولید و منابع مالی، امکانات و تجهیزات	قوانین و مقررات	تولید و منابع مالی، امکانات و تجهیزات	قوانین و مقررات
معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی	۲/۰۰	۲/۰۰	۲/۰۰	۲/۰۰	۲/۰۰	۲/۰۰
مجلس شورای اسلامی	۱/۴۰	۱/۸۰	۱/۵۰	۱/۳۰	۲/۰۰	۲/۰۰
وزارت آموزش و پرورش	۱/۹۰	۲/۱۰	۲/۳۰	۱/۸۰	۲/۳۰	۲/۰۰
جهاد دانشگاهی	۱/۴۰	۱/۵۰	۱/۰۰	۱/۷۰	۱/۶۰	۱/۸۰
دانشکده‌ها و گروه‌های کارآفرینی	۱/۳۰	۱/۳۰	۱/۶۰	۱/۴۰	۱/۸۰	۱/۶۰
مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری	۱/۳۰	۱/۳۰	۱/۲۰	۱/۷۰	۱/۵۰	۱/۷۰
نماینده GEM درایران	۱/۷۰	۲/۰۰	۱/۴۰	۱/۸۰	۲/۲۰	۱/۸۰
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	۲/۰۰	۲/۱۰	۲/۴۰	۲/۱۰	۲/۲۰	۲/۲۰
موسسه کار و تامین اجتماعی	۱/۵۰	۱/۷۰	۱/۹۰	۱/۷۰	۱/۷۰	۲/۰۰
وزارت کار و امور اجتماعی	۱/۹۰	۱/۸۰	۱/۹۰	۱/۴۰	۱/۸۰	۱/۸۰
مراکز کارآفرینی دانشگاه‌ها	۱/۸۰	۱/۶۰	۱/۸۰	۱/۷۰	۲/۲۰	۱/۷۰
موسسه‌های آموزش کارآفرینی	۱/۵۰	۱/۴۰	۱/۳۰	۱/۵۰	۱/۵۰	۲/۰۰
دفاتر توسعه کارآفرینی دستگاه‌های اجرایی	۱/۴۰	۱/۸۰	۱/۶۰	۱/۴۰	۲/۰۰	۱/۸۰
شهرداری‌ها	۱/۴۰	۱/۲۰	۱/۴۰	۱/۶۰	۱/۲۰	۱/۸۰
سایر موسسه‌های آموزش عالی	۱/۸۰	۱/۳۰	۱/۶۰	۲/۱۰	۱/۶۰	۲/۲۰
دفتر توسعه امور کارآفرینان وزارت کار	۱/۵۰	۱/۶۰	۱/۶۰	۱/۶۰	۲/۰۰	۱/۷۰
سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای	۱/۸۰	۱/۹۰	۱/۸۰	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۲۰
سناد کارآفرینی و اشتغال شهر تهران	۱/۳۰	۱/۰۰	۱/۳۰	۱/۲۰	۱/۴۰	۲/۱۰
شورای عالی اشتغال	۱/۶۰	۱/۸۰	۱/۴۰	۲/۰۰	۱/۹۰	۲/۱۰
کارگروه اشتغال و سرمایه‌گذاری استان‌ها	۱/۵۰	۱/۷۰	۲/۲۰	۱/۶۰	۱/۶۰	۲/۲۰
وزارت کشور	۱/۵۰	۲/۰۰	۱/۶۰	۱/۷۰	۱/۷۰	۲/۲۰

جدول شماره (۵) با هدف مشخص کردن میزان فاصله‌ی موجود بین وضع موجود و مطلوب ترسیم شده و نقش هر نهاد را در هر مرحله از خط‌مشی‌گذاری با توجه به عناصر آموزش کارآفرینی نشان می‌دهد. در این جدول هر چه قدر، رتبه‌ی نهاد بالاتر باشد دلالت بر فاصله داشتن نهاد مربوطه از جایگاه واقعی خود دارد به‌طور مثال معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری در ارزیابی خط‌مشی‌های منابع انسانی از جایگاه خود بسیار فاصله دارد.

نتایج رتبه‌های نهادهای خط‌مشی‌گذار در مراحل سه‌گانه‌ی عناصر کارآفرینی در وضعیت مطلوب

پس از یقین ضرورت حضور نهادها و میزان ضرورت این حضور در فرایند خط‌مشی‌گذاری این سوال مطرح می‌شود که در هر مرحله از خط‌مشی‌گذاری درباره‌ی هر عنصر اولویت با کدام نهاد است؟ رتبه‌ی نهادهای مختلف محاسبه شده است؟ برای جلوگیری از پیچیده‌تر شدن الگو صرفاً نهادهای دارای رتبه‌ی اول مبنای نتیجه‌گیری بعدی قرار می‌گیرند. خلاصه نتایج به‌دست آمده از مراحل یادشده در جدول شماره (۶) منعکس شده است.

جدول ۶. تعیین عناصر نظام آموزشی در آموزش غیر رسمی کارآفرینی

ردیف	نهاد خط‌مشی‌گذار	مراحل	نهادهای دارای اولویت و اهمیت درجه اول
۱	کمیت و کیفیت منابع انسانی آموزشی	تدوین سیاست	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای - موسسه‌ی کار و تامین اجتماعی - معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی - وزارت کار و امور اجتماعی - دانشکده‌ها و گروه‌های کارآفرینی - جهاد دانشگاهی - وزارت آموزش و پرورش
		اجرا	سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای، موسسه کار و تامین اجتماعی
		ارزیابی	موسسه کار و تامین اجتماعی
۲	بودجه و منابع مالی، امکانات و تجهیزات	تدوین سیاست	موسسه کار و تامین اجتماعی
		اجرا	تمامی نهادها وضعیت یکسانی داشته‌اند.
		ارزیابی	موسسه کار و تامین اجتماعی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی
۳	برنامه‌ریزی و روش اجرای آموزش	تدوین سیاست	وزارت آموزش و پرورش
		اجرا	سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای - وزارت آموزش و پرورش - وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
		ارزیابی	تمامی نهادها وضعیت یکسانی داشته‌اند.
۴	حجم خروجی دوره و فارغ‌التحصیلان	تدوین سیاست	سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای - وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - موسسه کار و تامین اجتماعی - وزارت کار و امور اجتماعی - وزارت آموزش و پرورش
		اجرا	سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای - وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
		ارزیابی	وزارت کار و امور اجتماعی - وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری - مراکز کارآفرینی دانشگاه‌ها - وزارت آموزش و پرورش - دفتر امور بوستان‌ها و مراکز رشد وزارت علوم
۵	حجم اشتغال‌زایی برای خود و دیگران	تدوین سیاست	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
		اجرا	تمامی نهادها وضعیت یکسانی داشته‌اند.
		ارزیابی	کارگروه اشتغال و سرمایه‌گذاری استان‌ها
۶	قوانین و مقررات	تدوین سیاست	مجلس شورای اسلامی
		اجرا	تمامی نهادها وضعیت یکسانی داشته‌اند.
		ارزیابی	تمامی نهادها وضعیت یکسانی داشته‌اند.

چالش‌های شناسایی شده

پس از بررسی وضعیت موجود و مطلوب هر یک از نهادها در فرایند خطمشی‌گذاری و ترسیم الگوی مطلوب، در این قسمت به بررسی چالش‌های خطمشی‌گذاری در آموزش کارآفرینی می‌پردازیم و در قسمت بعدی راه کارهای رفع این چالش‌ها تشریح می‌شود. درضمن برای کشف آسیب‌ها و چالش‌ها (و نیز راه کارها) اقدام‌های زیر انجام شده است.

۱. اخذ نظرات خبرگان در بخش پایانی پرسش‌نامه‌ی طراحی شده؛

۲. انجام مصاحبه با خبرگان دست‌اندرکار آموزش کارآفرینی؛

۳. بررسی نتایج به دست آمده از تحقیق؛

۴. مطالعه‌ی اسناد و مدارک و مبانی نظری مرتبط.

در ادامه به بررسی این چالش‌ها می‌پردازیم:

- نبود سازوکار منسجم خطمشی‌گذاری و هدایت و راهبری آموزش کارآفرینی همان‌طور که از نتایج یافته‌های تحقیق مشخص می‌شود، نهادهای خطمشی‌گذار در وضعیت موجود از جایگاه واقعی خود فاصله دارند و در وضعیت مطلوب نیز نهادهای منتخب خبرگان باید حضور داشته باشند. در حقیقت نهادها حضور دارند اما حضور آن‌ها کم‌رنگ بوده و نقش آن‌ها ضعیف ایفا می‌شود. این ضعف ناشی از علمی و عملیاتی نشدن سازوکارهای خطمشی‌گذاری در این حوزه است. این که نهادهای خطمشی‌گذار چگونه باید با یکدیگر ارتباط داشته باشند، در چه زمینه‌هایی باید با هم همکاری کنند و سوال‌هایی از این دست در سایه‌ی روشن شدن رویه‌ها و سازوکارهای مربوطه است که نیازمند تحقیق خاص خود بوده و در قلمرو این تحقیق نمی‌گنجد. سایر چالش‌ها که حاصل نظر سنجی از خبرگان است عبارتند از:

- نبود یک سازمان متولی در امر خطمشی‌گذاری و همراه نبودن سایر دستگاه‌ها با آن متولی؛

- نبود سیاست مشخص درباره‌ی شاخص‌های تعریف شده درباره‌ی ابعاد مختلف آموزش کارآفرینی؛

- نبود نیروی انسانی دارای دانش، تجربه و مهارت در امر کارآفرینی و خطمشی‌گذاری برای آموزش کارآفرینی؛

- ضعف خط‌مشی‌های آموزشی در توجه به آموزش‌های تخصصی و تاکید بر آموزش‌های عمومی کارآفرینی؛
- توجه به کارایی به جای اثربخشی در ارزیابی خط‌مشی‌های وضع شده؛
- توجه نکردن به اجرا و ارزیابی در مرحله‌ی تدوین سیاست؛
- ضعف در نظام ارزیابی خط‌مشی به دلیل نبودن آمار و اطلاعات جامع و دقیق؛
- تمرکز و تفویض نکردن اختیار لازم به سایر دستگاه‌ها و استان‌ها در اجرای خط‌مشی‌ها؛
- نبود ثبات در سیاست‌ها و خط‌مشی‌های وضع شده؛
- اجرایی نشدن سیاست‌های تدوین شده؛
- نبودن خط‌مشی مناسب در انتخاب و به کار بستن شیوه‌های آموزشی متناسب با شرایط فعلی کشور.

پیشنهادها

- با توجه به یافته‌های تحقیق و استفاده از نظرات خبرگان مورد مصاحبه می‌توان پیشنهادهای زیر را ارائه کرد:
- انتخاب یکی از نهادهای خط‌مشی‌گذار به عنوان متولی اصلی خط‌مشی‌گذاری برای آموزش کارآفرینی؛
 - تشکیل یک ستاد مرکزی برای هماهنگ کردن مراکز کارآفرینی؛
 - توجه و تاکید بر اجرا و ارزیابی خط‌مشی‌ها در حین تدوین؛
 - باورمند کردن خط‌مشی‌گذاران به جایگاه و اهمیت کارآفرینی در رشد و توسعه‌ی جامعه؛
 - توجه خط‌مشی‌گذاران به رابطه‌ی نظام‌مند آموزش کارآفرینی و سایر حمایت‌های مورد نیاز برای کارآفرینی؛
 - توجه به فرهنگ‌سازی، اطلاع‌رسانی، تبلیغات برای اجرایی شدن خط‌مشی‌های وضع شده؛
 - تدوین خط‌مشی‌های مناسب برای سازمان‌دهی مربیان و مدرسان کارآفرینی؛

- تاکید بر دانش و تجربه در خط‌مشی‌های جذب کادر آموزشی دوره‌ها؛
- تدوین خط‌مشی‌های نیازسنجی فراگیران و مخاطبان دوره‌ها و تنظیم دوره‌ها براساس شایستگی‌ها و توان فراگیران؛
- تدوین سند ملی خط‌مشی‌های آموزش کارآفرینی؛
- اصلاح مقررات اداری- بانکی برای تقویت و توسعه‌ی حمایت از کارآفرینان آموزش دیده؛
- تاکید بر فرایند محوری در نظام خط‌مشی‌گذاری برای آموزش کارآفرینی؛
- تعیین نقش و جایگاه دقیق هر یک از نهادها در فرایند خط‌مشی‌گذاری برای آموزش کارآفرینی؛
- تدوین مقررات اجرایی برای توسعه‌ی فرهنگ کارآفرینی برای عموم جامعه در کنار آموزش‌های ارائه شده؛
- تفکیک موضوعی نهادهای خط‌مشی‌گذار و تعیین نقش هر نهاد براساس موضوع خاص؛
- اعمال حاکمیت در خط‌مشی‌گذاری توسط دولت و واگذاری تصدی‌گری به بخش خصوصی و محلی؛
- خط‌مشی‌گذاری در راستای آموزش کارآفرینی از ایام کودکی در خانواده، رسانه‌ها و جراید؛
- طراحی الگوی بومی آموزش کارآفرینی با توجه به شرایط کشور؛
- توجه به ارزیابی خط‌مشی‌های وضع شده در سایه‌ی یک نظام ارزیابی اثربخشی آموزش؛
- تدوین خط‌مشی برای تناسب‌سازی و بومی کردن متون آموزش کارآفرینی؛
- نظرسنجی از فراگیران و فارغ‌التحصیلان به‌عنوان یکی از روش‌های ارزیابی اثربخشی خط‌مشی؛
- تدوین خط‌مشی برای حمایت از فارغ‌التحصیلان دوره‌ها؛
- طراحی نظام ارزیابی اثربخشی خط‌مشی‌های آموزش کارآفرینی؛

- طراحی رویه های تشویقی برای اشتغال‌زایی به‌عنوان معیار اثربخش آموزش کارآفرینی.

طراحی الگوی تحلیلی خط‌مشی‌گذاری در آموزش غیررسمی کارآفرینی:

پس از این که الگوی مفهومی با مرور مبانی نظری و مطالعه‌های اکتشافی استخراج شد، نوبت آن می‌رسد که این الگو به بوت‌های آزمون گذارده شود.

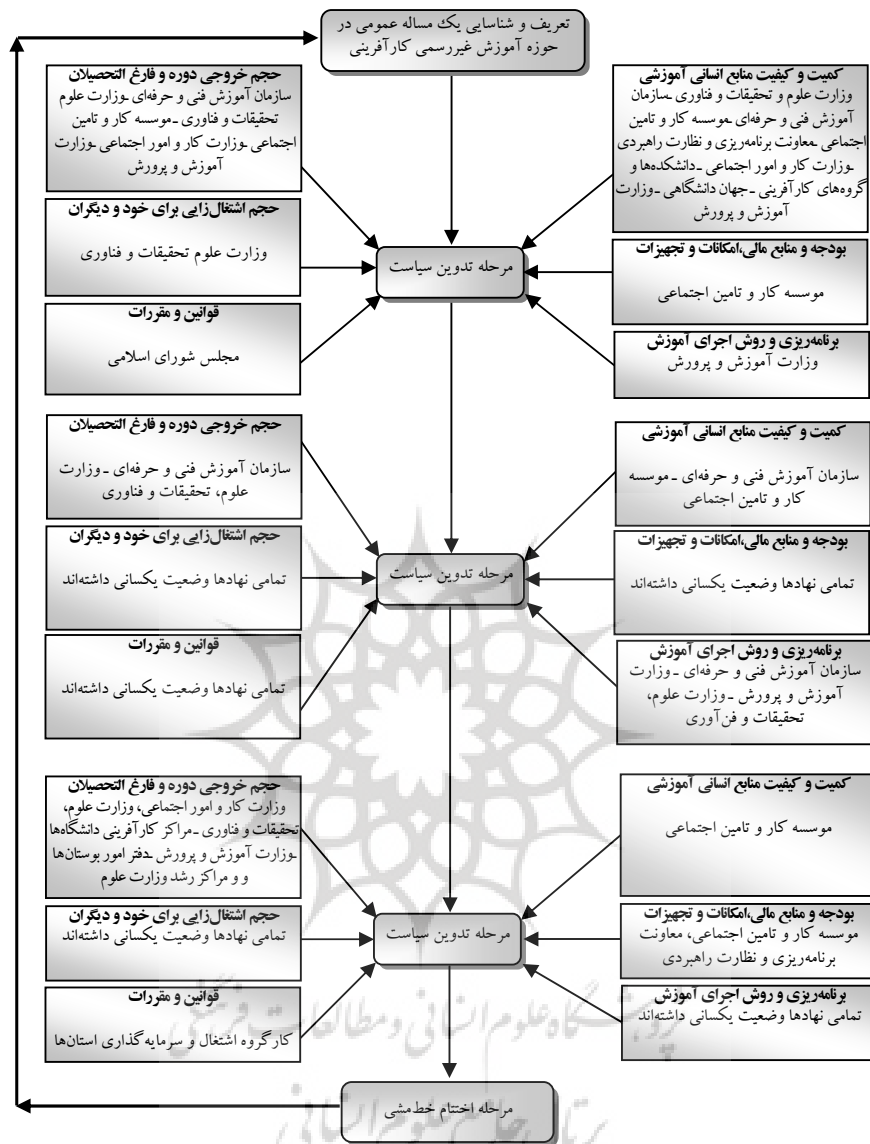
در بخش‌های قبلی مقاله، در مورد نحوه‌ی آزمون الگو توضیح داده شده و یافته‌های آزمون‌های انجام شده نیز ارایه شد. حال با توجه به فراهم شدن مقدمه‌های لازم نوبت آن می‌رسد که الگوی تحلیلی تشریح شود.

برای طراحی الگوی خط‌مشی‌گذاری با استفاده از نظر خبرگان نتیجه این شد که اجزای الگو در حقیقت نهادهای خط‌مشی‌گذار هستند که در مراحل مختلف خط‌مشی‌گذاری نقش آفرینی می‌کنند.

بر این اساس کشف رابطه‌ی بین اجزای الگو که مرحله‌ی دشوارتری به نظر می‌رسد در حقیقت کشف رابطه‌ی بین نهادهای خط‌مشی‌گذار بوده و برای تبیین رابطه‌ی بین نهادهای خط‌مشی‌گذار لازم است چند نکته مشخص شود.

- هر نهاد در چه مرحله‌ای از فرایند خط‌مشی‌گذاری ایفای نقش می‌کند؟
- هر نهاد در باره‌ی چه نوع آموزش کارآفرینی خط‌مشی‌گذاری می‌کند؟
- هر نهاد در مورد کدام یک از عناصر نظام آموزش کارآفرینی به خط‌مشی‌گذاری می‌پردازد؟

چنانچه پاسخ سوال‌های یادشده ارایه شود رابطه‌ی بین اجزای الگوی خط‌مشی‌گذاری روشن می‌شود. با توجه به این که پاسخ این سوال‌ها در قالب آزمون‌های انجام شده استخراج شده، می‌توان بر این مبنا، الگوی تحلیلی را ترسیم کرد.

نمودار ۳. الگوی مطلوب خط‌مشی‌گذاری برای آموزش غیررسمی کارآفرینی (محقق ساخته ۱۳۸۹)

منابع

۱. الوانی، سیدمهدی (۱۳۷۳). تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی، انتشارات سمت، چاپ سوم.
۲. الوانی، سیدمهدی و فتاح شریف زاده (۱۳۸۵). فرایند خط‌مشی‌گذاری، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، چاپ چهارم.
۳. پرهیزکار، مرتضی؛ شیرازی، قباد و عطیه مقدم شهیدی (۱۳۸۳). آموزش و تدریس کارآفرینی، سازمان همیاری اشتغال فارغ‌التحصیلان جهاد دانشگاهی.
۴. جهانیان، مهدی (۱۳۸۶). کارآفرینی، انتشارات علوم پایه.
۵. زالی، محمدرضا و اسدالله کردناییج (۱۳۸۶). راه‌کارهای توسعه کارآفرینی در ایران، فصلنامه مطالعات جوانان، شماره زمستان.
۶. طالبی، کامبیز (۱۳۸۴). پیش‌نویس مقدماتی سند توسعه کارآفرینی در نظام آموزش عالی کشور، دبیرخانه کاراد.
۷. کافمن، راجر و جری هرمن (۱۳۷۴). برنامه‌ریزی استراتژیک در نظام آموزشی، ترجمه فریده مشایخ و عباس بازرگان، انتشارات مدرسه، چاپ اول.
۸. کوراتکو، دانلد اف (۱۳۸۳). نگرشی معاصر بر کارآفرینی (جلد اول و دوم)، ترجمه ابراهیم عامل محرابی، مشهد، موسسه انتشارات دانشگاه فردوسی.
۹. کیوی و کامپنهود (۱۳۸۰). روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر.
۱۰. مقیمی، سید محمد (۱۳۸۳). کارآفرینی در نهادهای جامعه مدنی؛ پژوهشی در سازمان‌های غیردولتی (Ngos) ایران، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۱. مقیمی، سیدمحمد (۱۳۸۱). «کارآفرینی موضوعی میان رشته‌ای و فراگیر»، ماهنامه تخصصی بازاریابی، شماره ۲۲.
۱۲. هاوالت، مایکل و ام راش (۱۳۸۰). مطالعه خط‌مشی عمومی، ترجمه عباس منوریان و ابراهیم گلشن، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی، چاپ اول.

13. Cochran, (1998). Entrepreneurship, In : “D. L. Sills (ed). *International Encyclopedia of the Social Science*, New York: Free Press, P. 87.
14. Garavan, T. N. and O’Cinneide, B. (1994a). “Entrepreneurship Education and Training Programmes: A Review and Evaluation - Part 1”, *Journal of European Industrial Training*. Volume 18, Issue 8,
15. Global Entrepreneurship Monitor (2004). *Executive Report*, by Paul D. Reynolds, William D. bygrave, Erkko Autio and others, Bobson College.
16. Heinonen, Jarna, and poikkijoki, Sari-Anne, (2006). “An entrepreneurial-directed approach to entrepreneurship education: mission impossible”? *Journal of Management Development*, Vol. 25, No. 1, PP. 80-94.
17. Henry, C, Hill, F and Leitch, C (2005). “Entrepreneurship Education and Training: can entrepreneurship be taught?” Part 1, Education and Training.
18. Hodgetts, Richard and Kuratko Donald (2001). *Effective Small Business management*, Philadelphia: Harcourt College Publishers.
19. ILO Report (2005). SME Development in the Poverty Reduction Program: Trade and Labor Issues, International Labor Organization, Indonesia.
20. Johnson, Debra; Craig, Justin B. L, and Hildebrand, Ryan, (2006). “Entrepreneurship education: towards a discipline-based framework”, *Journal of Management Development*, Vol. 25, No. 1, pp. 40-54.
21. McMullan, W.E., Long, W.A., Graham, J.B. (1989). University Innovation Centres and the Entrepreneurship Knowledge Gap. *Journal of Small Business and Entrepreneurship*.
22. Van der velde, Mandy ;Janson, paul & Anderson Neil (2004). *Guide to Management Research Methods*, Blackwell Publishing Ltd.

پښتونستان د علومو او انساني مطالعاتو فریښی
پرتال جامع علوم انسانی